

och diskuterar exempelvis nattvarden i relation till tabubrott. Den praktiska dimensionen är slutligen fokus för femte kapitlet (*Ethos und Praxis*, 403–494) där olika varianter på driftkontroll (aggression, sexualitet) och normativ orientering (lag, samvete) hos de första kristna sätts i relation till den teologiska reflektionen.

I sjätte kapitlet (*Mystik und Gnosis*, 495–536) undersöker Theissen den tidiga kristendomens två grundformer av religiositet, den mystiska och den kerygmatiske-profetiska och visar hur de tillsammans svarar mot religionens två huvuduppgifter: att lära sig leva och att uthärda döden. Theissen hävdar att även om *Gnosis* under andra århundradet avvisas som heresi så fortsätter den gnostisk-mystiska religiositeten att tillföra den framväxande kristendomen impulser (Clemens av Alexandria och Origenes) utan vilka den kerygmatiske religiositeten inte skulle ha överlevt. Följaktligen drar han den tänkvärda slutsatsen: «Man darf vermuten: <Der Funke der durch Gnosis Erleuchteten> hat ermöglicht, dass die <Besessenheit der vom Heiligen Geist Getriebenen> auf Dauer lebbar wurde» (534).

Theissens gedigna förråd och bruk av teorier och perspektiv tillsammans med de många detaljerade redogörelserna för historiska sammanhang och utvecklingar gör att läsningen av den här studien fordrar pauser och eftertanke. Det kan därför vara ett gott råd att börja med att läsa sammanfattningen (537–574). En fascinerande läsoplevelse med många nya insikter om de första kristnas religiösa erfarenheter och handlingar utlovas.

Dieter Mitternacht

Marc Dumas, Mireille Hébert, Douglas Nelson (éds.) avec collaboration de Roland Gallois: *Paul Tillich, prédicateur et théologien pratique. Actes du XVIe Colloque International Paul Tillich, Montpellier 2005*. 228 sid. LIT Verlag, Berlin/Münster 2007. (*Tillich-Studien Band 18 herausgegeben von Prof. Dr. Dr. Werner Schüßler und Prof. Dr. Erdmann Sturm in Verbindung mit der Deutschen Paul-Tillich-Gesellschaft*.)

Under de senaste trettio åren har organisationen Association de Paul Tillich d'expression française ordnat inte mindre än sjutton kollokvier om den tysk-amerikanske teologen och religionsfilosofen Paul Tillich. Nu finns texterna från det sextonde kollokviet tillgängliga i bokform.

Boken har en ganska okomplicerad uppläggning. Marc Dumas presenterar innehållet i en distinkt introduktion först på franska och sedan på engelska. Däre-

fter kommer texterna uppdelade i fem sektioner. Sist finns ett kort personregister och korta författarpresentationer. Även om boken har en fransk titel är det i allra högsta grad en internationell produkt, och en tvåspråkig sådan. Sammantaget innehåller boken aderton bidrag varav fem av dem är på engelska; de övriga tretton är på franska.

De två första sektionerna kretsar kring Paul Tillich som predikant och predikans plats i Tillichs tänkande. Tillichs bok *The New Being* (1955) står i centrum i den första av dessa sektioner och bidragen tar upp Tillichs ansträngningar att göra evangeliet tillgängligt för sina samtida lyssnare. Dialogen mellan tro och kultur, Tillichs användning av jungiansk djuppsykologi som medel i sina predikningar och Tillichs otraditionella kyrkosyn avhandlas liksom hans uppfattning om teologen som livstolkare. I den andra sektionen handlar det om förhållandet mellan Tillichs teologiska arbete och hans predikningar. En central aspekt är att Tillich både är predikant och teolog och att han håller dessa uppgifter för att vara oskiljaktiga.

De två följande sektionerna — tre och fyra — handlar om praktisk teologi. De två bidragen i sektion tre tar upp vilken betydelse Tillich har för dagens praktiska teologi. I sektion fyra utforskas Tillichs arbete som praktisk teolog. En genomgående tråd är Tillichs omsorg om att redan från allra första början integrera den praktiska teologin i sitt tänkande och hur han försökte utveckla teologin bortom de vanliga kyrkliga gränserna.

I den sista sektionen behandlas frågan om hur Tillich tagits emot i pastoralt arbete. Här hävdas det bland annat att Freud i högre grad än Jung var en intellektuell partner för Tillich i den senares utveckling av en pastoralteologi. Bland annat diskuteras förhållandet mellan existensialism och essentialism, liksom problem med psykoanalysens *det omedvetna*. Psykoanalysens betydelse för Tillichs teologi lyfts fram och det påpekas att Tillich på vissa punkter hade en stor klarsyn beträffande psykoterapi: terapeuten är inte alltid i stånd att se skillnaden mellan å ena sidan den existentiella ångesten som botten i insikt om människans ändlighet och som inte kan tas bort, och å andra sidan den patologiska ångesten som bör botas.

En bok som så tydligt handlar om predikan och praktisk teologi framkallade hos mig (som religionsfilosof) ett tämligen svalt intresse och jag kände nog en viss tvekan när jag tog mig an den. I huvudsak blev jag dock positivt överraskad. Texterna är i de flesta fall ganska lättillgängliga och kanske ännu viktigare är att de väcker nyfikenhet angående Tillich och den tid och miljö han verkade i.

Även om de flesta texterna är ganska lättillgängliga är inte alla det. I några fall smalnar texterna av så

mycket att de kanske är av intresse för knappolger men knappast utanför den kretsen. I några andra fall tappar åtminstone jag intresset när en teologisk diskurs tar hela platsen utan försök att röra sig utanför väl uppdragna mallar. Några av texterna uppfattar jag som lite svepande. Det kan handla om Mary Ann Stengers användning av *ontologisk*, Martin Leiners beskrivning av religionsfilosofin eller Jean Richards snabba karakteristik av kristendomen där de framförda argumenten lika gärna kunde användas tvärtom. Théo Junker har lite svårt att komma till skott och bidraget ger ett spretigt och splittrat intryck.

Dessa är mindre lyckade inslag i en samling texter som i övrigt håller en förbluffande jämn kvalitet; ett knappt tjog författare med olika bakgrund från sju olika länder som skriver på olika språk inbjuder nästan till stora skillnader och stor ojämnhet. Så är icke fallet här.

Några saker är riktigt roliga. När Anne Marie Reijnen talar om Tillichs predikningar lyfter hon blicken och gör spännande kopplingar till en bredare amerikansk predikotradition där Martin Luther King utgör endast ett av många exempel på den kontext Tillich hamnade i på andra sidan Atlanten. Över huvud taget är det intressant att se hur flera saker som avhandlas kan ha betydligt större och bredare intresse än för dem som ägnar sig åt Tillich, praktisk teologi eller predikan. Jean Richard skriver om svårigheten att balansera på gränsen och vara innanför eller utanför kyrkan. Detta är något som kanske rör *alla* visionära rörelser, från religiösa grupper till politiska partier och andra rörelser för samhällsförändring. Daniel Causse tar på ett stimulerande sätt upp diskussioner om skillnaden mellan skuld och känsla av skuld liksom han problematiserar psykoanalysens rötter. Just Causse är en av de få som lyfter fram kritik av Tillich. Som en del av en Tillich-studie saknar boken nog fler sådana kritiska infall, men för de av oss som inte sedan tidigare är försjunkna i Tillich och i den problematik han brottas med fungerar denna samling texter på det hela taget ganska väl som aptitretare.

Patrik Fridlund

Marcus Pound: *Theology, Psychoanalysis and Trauma. (Veritas.) 188 sid. SCM, London 2007.*

Inom samtida filosofi finns ett stort intresse för teologiska frågor. Intressant nog är detta intresse lika utbrett hos ateistiska filosofer som agnostiska och troende. Ett exempel är den slovenske filosofen, marxisten och psykoanalytikern Slavoj Žižek — en av samtidens mest omtalade teoretiker — som i snart ett

decennium i bok efter bok har försökt inskräpa sin tes att «för att bli en sann dialektisk materialist bör man genomleva den kristna erfarenheten». Kristendom och marxismens dialektiska materialism är allierade i kampen mot olika obskuranta tänkesätt som New Age-filosofi, västerländsk buddhism, med mera. Men Žižek deklarerar tydligt att han är ateist. Poängen med att referera till kristendom är att den erbjuder ett antal intellektuella verktyg som kan fördjupa analysen av Žižeks egen marxistiska filosofi. Även om Žižek således instrumentaliserar den kristna teologin för sina egna syften, levererar han också insiktsfulla och kontroversiella teologiska tolkningar på vägen dit.

Givet Žižeks förkärlek för att illustrera det ena med hjälp av det andra — marxism med hjälp av kristendom, psykoanalytikern Jacques Lacan med hjälp av regissören Alfred Hitchcock och så vidare — har tiden sedan länge varit mogen att vända på steken. Om kristen teologi kan fördjupa en psykoanalytiskt inspirerad marxism, borde inte en psykoanalytiskt inspirerad marxism kunna fördjupa den kristna teologin? Det första riktigt lyckade försöket i den här vägen är förmodligen den unge brittiske teologen Marcus Pounds bok (och avhandling) *Theology, Psychoanalysis and Trauma*. I enlighet med det sätt att arbeta som Pound finner hos just den franske Freudutläggaren och psykoanalytikern Jacques Lacan visar han på möjligheten av en teologisk intervention i psykoanalysen som tolkar Lacan i termer av Søren Kierkegaard (och vice versa) och psykoanalysens kliniska praktik i termer av den katolska nattvardsmässan.

Detta försök försiggår alltså på flera nivåer. För det första försöker Pound visa på strukturella likheter mellan vissa centrala begrepp hos Lacan och Kierkegaard som t.ex. «uppprepningen» och synen på språk, historia och mänsklig subjektivitet. Både Lacan och Kierkegaard är synnerligen kritiska mot varje form av egopsykologi som uppmanar människor att «finna sig själva» — en omöjlig och illusorisk uppgift givet att subjektet som sådant alltid redan är förlorat i språk och historia och därför aldrig kan äga eller komma fram till någon omedelbar insikt om sig självt. I stället gäller det för både Lacan och Kierkegaard att så att säga aktivt ta ansvar för sitt öde i stället för att låta sig determineras av det eller göra sig illusioner om sitt oberoende.

För det andra vill Pound på ett mer teologiskt läromässigt plan visa på hur det synsätt som går igen hos Lacan och Kierkegaard är förankrat i en kalcedonsk kristologi där Kristus är både Gud och människa utan åtskillnad eller sammanblandning. Kyrkans traditionella kristologi utgör ett försök att hålla samman Gud och människa — med Kierkegaard: det eviga och det tidliga; med Lacan: det reala och det